

DEYİMLİK YAPILAR HAKKINDA

Mustafa KORGA*

Öz

Deyimler ait olduğu milletin hayat görüşünü, gelenek göreneklerini gelecek kuşaklara aktaran kalıplaşmış söz varlığı unsurlarındadır. Deyimler hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde araştırmacıların bazı görüş ayrılıkları içerisinde olduğu görülmüştür. Bu çalışmada araştırmacıların deyim tanımlarındaki farklılık tespit edilmiş, konu olan öbekler için yeni bir sınıflandırma denemesi yapılmıştır. Bu sınıflandırma için terminoloji oluşturulup söz konusu öbekler deyimlik yapı olarak adlandırılmıştır. En az iki kelimedenden oluşması, kalıplaşma içerisine girmesi ve anlamsal değişime uğraması deyimlik yapıların ortak özelliği olarak belirlenmiştir. Deyimlik yapılar, kendilerini oluşturan sözcüklerin deyimleşme derecelerine göre deyim ve deyimce alt başlıklarına bölünmüştür. Öbeklerin anlamsal değişimleri temel alınarak yapılan bu sınıflandırma denemesinde deyimlik yapılar bağlamdan ayrı düşünülemezdi. Bu yapıların örnek cümleleri, Türk edebiyatının önde gelen yazar ve şairlerinden Hüseyin Nihal Atsız'ın altı roman ve bir şiir kitabından alınmıştır. Deyimlik yapıların anlamları için TDK'nin genel ağıdaki sözlüğü kullanılmış, anlam üzerinde değişiklikler yapılmışsa belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deyimlik Yapı, Deyim, Deyimce, H. Nihal Atsız

ABOUT THE IDIOMATIC STRUCTURES

Abstract

Idioms are conventional, formulaic components of the vocabulary. Studies conducted on idioms reveal certain disagreements among researchers. This study not only observes the researchers' definitions of the term "idiom" and how they differ from each other but also yields a test for a new classification of the phrases used in it. A terminology for this classification has been created where those phrases are named as idiomatic structures. Being formulaic, consisting of at least two words and semantic changes have been ascertained as the common features of idiomatic structures which in accordance with their idiomaticness level, have also been divided into two subclasses called idioms and formulae. Idiomatic

* MEB, Kırıkkale Keskin Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni –
ORCID: 0000-0002-5563-4110

e-posta: korgamustafa@hotmail.com

Geliş/Received: 1 Ağustos / August 2019
Kabul/Accepted: 1 Aralık / December 2020

structures couldn't be considered independent of context in this classification test based on semantic changes of phrases. Sample clauses representing these structures have been quoted from six novels and one poetry book of Hüseyin Nihal Atsız, a prominent figure of Turkish literature and poetry. Official online dictionary of Turkish Language Association (TDK) has been used for semantic explanations of the idiomatic structures and semantical changes, if any, have been specified.

Keywords: Idiomatic Structure, Idiom, Formulae, H. Nihal Atsız

Giriş

Bir dilin söz varlığı içinde önemli yer tutan deyimler, kalıplaşmış ifadeler olması dolayısıyla gerek zamanla kullanımdan düşmüş gerekse anlam değişimine uğramış kelimeleri bünyesinde bulundurulur. Bu kavrama ilişkin yapılan tanımlar incelendiğinde kavramın içeriğiyle ilgili benzer noktalar olmakla birlikte farklılıkların olduğu da görülmüştür. Söz konusu farklılıklar, deyim oluşturulan sözcüklerdeki anlam değişimleri ve deyim oluşturulan sözcüklerin sayısı ile ilgilidir. Çalışmamızda bu farklılıklar incelendikten sonra deyim öbeklerindeki anlamsal değişiklikler üzerinde durulmuştur. Söz konusu öbekleri oluşturulan kelimelerin öbeğin bütünü anlamına yaptığı etkiyi temel alan bir sınıflandırma denemesi yapılmıştır. Bu sınıflandırma denemesinde yeni terimlere ihtiyaç duyulmuş ve deyim sözcüğünün üzerine getirilen eklerle terminoloji oluşturulmuştur.

1. Deyim Kavramı

1.1. Deyimde Sözcük Sınırı: Deyim tanımlarında farklılık gösteren konulardan biri, deyim en az kaç sözcükten oluşması gerektiğidir. Bazı araştırmacılar deyimlerin tek sözcükten oluşabileceğini savunurken bazıları da deyim oluşması için en az iki sözcüğün bir araya gelmesi gerektiğini savunmuştur.

Aksoy (1953: 205), çalışmasında “sözde”, “gözde”, “dünyada (asla)”, “Türkçesi (açıkçası)”, “güzelim (herkesin beğendiği)” gibi kelimeleri deyimlere örnek olarak göstermiştir. Deyimin en basit haliyle iki elemandan oluşacağını belirtmiştir. Ardından Çağdaş Eleştiri dergisindeki “tek sözcüklü deyim var mı?” adlı yazısında düşüncesini değiştirmiş, deyim oluşması için en az iki sözcüğün bir araya gelmesi gerektiğini vurgulamıştır (Aksoy, 1984: 4-6).

Püsküllüoğlu (1995: 452), deyim tanımında “genellikle birden çok sözcüklü” ifadesi kullanılmıştır. Bu durum tek ögeli deyimlerin de olabileceği düşüncesini uyandırmıştır.

Aksan (2015c: 35-36) eserinde deyim tanımını “birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan söz” şeklinde yapmıştır. “Türkçenin Gücü” isimli eserinde de aynı düşüncesini sürdürmüştür (Aksan, 1999: 91).

Hatiboğlu (1982: 195), deyimlerin en az iki kelimededen oluşabileceğini ve deyim yapısının az ögeli deyimlerde çok ögelilere göre daha sağlam olduğunu belirtmiştir. Tek bir sözcüğün gerçek anlamı dışında kullanıldığında yeni bir mecaz anlam kazandığını vurgulayarak tek bir kelimedeki anlam değişiminin deyimleşme değil mecazlaşma olduğunu belirtmiştir (Hatiboğlu, 1963: 222).

Çotuksöken (1994: 5-9), deyimlerin bir öbek olduğunu kanısındadır. Deyim denilince tek bir sözcüğün akla gelmesinin nedenini deyim kavramına karşılık kullanılan tabir sözcüğüne bağlamıştır. Deyimin en az iki sözcükten oluşabileceği görüşündedir.

Yukarıdaki çalışmalar incelendiğinde araştırmacıların deyim en az iki sözcükten oluştuğu konusunda görüş birliği içinde olduğu görülmektedir. Deyimin en çok kaç sözcükten oluşacağı konusunda Hatiboğlu (1982: 195) yedi sekiz sözcüğün bir araya gelerek deyim oluşturabileceğini belirtmiştir. Daha sonra sözcük sayısı bakımından üst noktaya yakın deyimlerde kalıplaşma düşük olduğu için bu deyimlerin yapıların sağlam olmadığını tespit etmiştir. Sinan (2015: 84), 17.137 deyim dizinlediği çalışmasında 9 kelimedenden oluşan 21 deyime yer vermiştir. Çotuksöken (1994:9), ise soru-cevap biçimindeki deyimleri örnek göstererek deyimlerin sözcük sayısının 15 sözcüğe kadar çıkabileceğini ifade etmiştir.

1. 2. Deyimi Oluşturan Sözcüklerdeki Anlam Değişimi: Araştırmacıların deyim oluşturan sözcüklerdeki anlam değişimleri konusunda da farklı düşüncelere sahip olduğu görülmüştür.

Sinan (2016: Ön söz), “*çoklukla kelimelerden birinin temel anlamı dışında yan anlamla kullanıldığı*” sözleriyle kelimelerdeki anlam değişiminin temel anlamdan yan anlama doğru olduğunu vurgulamıştır.

Hatiboğlu (1982: 194) ve Parlatır’ın (2008: 1), deyim tanımlarında sözcüklerdeki anlam değişimi gerçek anlamdan mecaz anlama doğrudur.

Deyimlerde mecaz anlamın önemini vurgulayan Bolulu (1998: 17), deyim tanımında “*mantık dışı*” ve “*mecazlı*” kelimelerini kullanarak bu öbeklerdeki anlamsal değişimin üzerinde durmuştur.

Aksan (2015c: 35), deyim tanımında yan anlam terimini kullanmıştır. Yan anlamı belli bir ses bileşeninin, sözcüğün, temel anlamının yanı sıra edindiği bir başka anlam, yansıttığı yeni bir kavram olarak tanımlamıştır (Aksan, 2015c: 182). Bu durum, Aksan’ın mecaz anlama yan anlam içinde yer verdiğinin bir göstergesidir.

Akyalçın (2012: 10), deyim oluşması için kelimelerin yan ya da mecaz anlamıyla kullanılmasının yeterli olmayacağı görüşündedir. Tanımındaki “*özel anlam/anlatım boyutu*” ifadesi gerçek, yan ve mecaz anlamdan ayrı bu anlamlardan farklılaşmış bir anlam niteliğindedir. Ayrıca deyim oluşturan öğelerin anlamlarından deyim anlamının tahmin edilemeyeceğini belirtmiştir (Akyalçın, 2011: 122).

Tanımlar incelendiğinde deyim oluşturan kelimelerdeki anlam değişiminin yönünün belirlenemediği görülmektedir. Araştırmacıların görüş ayrılıkları öbeği oluşturan parçaların bütünü anlamına yaptığı

katkının belirlenmesi hususundadır. Kelimelerin deyim içerisinde gerçek, yan ya da mecaz anlamlarıyla yer alabileceğini vurgulayan araştırmacılar olduğu gibi deyim oluşması için kelimelerin sözlükteki tüm anlamlarından sıyrılarak özel bir anlam kazanması gerektiğini ileri süren araştırmacılar da mevcuttur.

2. Deyimlerde Kalıplaşma

Gökdayı (2015: 26-33) kalıplaşmayı “*dil bilgisel ilişkilerle bir araya gelen birimlerin oluşturduğu bütün*” sözcükleriyle ifade etmiş ve bu öğelerin değişime uğrama durumuna göre iki alt başlığa ayırmıştır. Tam kalıplaşma adını verdiği ilk bölümde birimin sözcüklerinde ve diziminde hiçbir değişiklik yapılamazken; çekirdek kalıplaşmada ise biçimsel ve dizimsel değişikliklerin yapılabileceği vurgulanmıştır.

Deyimlerin kalıplaşmış yapılar olması deyim ve diğer kalıplaşmış söz varlığı birimlerin ortak özelliğidir. Bu ortaklık deyim ve söz konusu diğer yapıların sınırının çizilmesini zorlaştırmıştır. Gökdayı (2008: 106-107), çalışmasında kalıplaşmış yapıları oluşturan deyim, atasözü, ikileme ve kalıp sözleri anlam, işlev, yapı ve bağlam açısından karşılaştıran, kalıplaşmış yapıların birbirinden ayırt edilebilmesi için tüm unsurların birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Mecazsız kalıp anlatımları kalıp söz olarak nitelendiren Yüceol Özezen (2001: 877), kalıp sözlerin oluşum nedenini öbeklerin kullanım sıklığına bağlamıştır. Kelimelerde anlam değişimi ile oluşan mecazlı kalıpları da deyim olarak adlandırmıştır. Ayrıca, deyimlerin öbek olmasına rağmen zaman zaman ayrışabileceğini vurgulamıştır.

Çotuksöken (1994: 8), kalıplaşmanın ortak bir özellik taşıdığı deyim ve kalıp söz ayrımını yaparken anlam üzerinde durmuştur. Öbeğin temel anlamını yitirmeden kalıplaşmaya gitmesi durumunda bu tür öbekleri kalıpsöz olarak adlandırmıştır.

Aksoy (1988: 145), deyim ve kalıp söz ayrımının kelimelerdeki anlam değişimiyle açıklanamayacağı görüşündedir. Deyimlerin mecazlı ya da mecazsız olabileceği savunmuştur. Kelime grubu hâlindeki deyimleri oluşturan öğelerde sıkı bir kalıplaşma olduğunu ve bu öğelerin eş anlamlılarıyla bile değiştirilemeyeceğini vurguladıktan sonra cümle hâlindeki deyimlerde ise değişik şekiller olabileceğini belirtmiştir (Aksoy, 1953: 207).

Deyim tanımlarına bakıldığında bu yapıların kalıplaşma içinde olduğu vurgulanmıştır. Ancak araştırmacılar bu kalıplaşmalarda istisnalar olabileceğini de ifade etmişlerdir. Deyimlerdeki kalıplaşmalar daha çok gramatikal diziliş yönündendir ve anlam birliğine bağlıdır. Birleşik fiil biçimindeki deyimlerde zaman ve kişi ekleri değişebildiği gibi deyim oluşturulan sözcükler bazı durumlarda eş ya da yakın anlamlılarıyla yer değiştirebilmektedir. Sinan (2015: 94), bu durumu “*Türkçedeki deyimler her ne kadar kalıplaşmış ifadeler ise de bazı deyimlerde kelime başında, ortasında veya sonunda birtakım kelimelerin kendisine yakın anlamda bir başka kelime ile yer değiştirdiğini görüyoruz.*” sözleriyle açıklamıştır. Biray

(2005: 121-134), Kırgız Türkçesindeki deyimleri incelediği çalışmasında deyimlerdeki kalıplaşmanın yapısal değil, anlamsal olduğunu vurgulamıştır.

3. Deyim Ve Argo

Argo belli bir kesim tarafından benimsenerek kullanılan söz ve kalıplaşmış ifadelerdir. Eğer argo dağarcığı oluşturan kalıplaşmış ifadeler genel dilde de yaygınlaşırsa deyim olur. Yüceol Özezen (2001: 877), bu durumu “*Argoların temelde deyimden tek farkı bir sözcükten de oluşabilmeleri ve toplumun sadece belli kesimlerince bilinip kullanılmasıdır. İki ya da daha fazla sözcükten oluşan argo anlatımlar toplumun bütün kesimlerince anlaşılıp kullanılmaya başlayınca deyim özelliği kazanırlar.*” sözleriyle vurgulamıştır. Aktunç (2019: 381), “*...anlamı kitleye açılmış bir sözcük ya da deyim, argo olmaktan çıkar.*” sözleriyle argonun belirli bir çevreye ait olup genel dilden ayrı olduğunu belirtmiştir. Hatiboğlu (1982: 204), “*Argo, dil içinde ayrı bir dil olarak, ses bilgisi, yapı bilgisi, söz dizimi özellikleri gösterir. Her dil kendi argosundan az çok deyim alışverişi yapmaktadır fakat bir taraftan da bu alışverişten kaçmaktadır.*” diyerek argo deyim ilişkisini ortaya koymuştur.

Araştırmacıardan bir kısmı argo ile deyim arasındaki farkı, kelime öbeğinin kullanıldığı kesime göre yapmaktadır. Aksoy (1988: 147) ise deyimlerin bazılarının argo olabileceği düşüncesindedir. “*posta koymak*” örneğini veren yazar, bu yapıları argo deyim olarak adlandırmıştır. Anlamsal kapalılık deyimlerin yanı sıra argo ifadelerde de mevcuttur. Argo ifadelerdeki anlam kapalılığının nedeni argonun belirli bir zümreye hitap eden gizli bir dil olmasından kaynaklanır. Deyimler ise ait olduğu milletin tüm bireylerine hitap eder. Bir sözcük öbeğinin kullanım alanının zaman içinde değişmesi o yapının söz varlığı içindeki yerini de değiştirir. Sözcük öbeği ilk olarak belli bir klik arasında yaygın olarak kullanılıyorsa ve toplumun geneli tarafından anlaşılıyorsa argodur. Ancak söz konusu öbek dili kullananlar arasında zamanla yaygınlaşırsa ortak dilin bir ürünü hâline gelir ve deyim olur (Devellioğlu, 1970: 38). “*Dalga geçmek*” öbeğinin argodan ortak dile geçen yapılar arasında olduğunu ifade etmiştir. Yine yazar tarafından “*pili bitmek*” öbeği argo kabul edilirken günümüzde toplumun geneli tarafından anlaşılır hâle gelmiştir.

4. Deyimlere Anlamsal Bir Bakış

Deyimler, bünyesinde bulundurduğu kelimelerin bir araya gelerek yeni anlam ilişkileri kurmaları bakımından diğer kalıp ifadelerden ayrılmaktadır. Sözcüklerdeki bu anlamsal değişim, deyim bir anlam kapalılığı içine girmesine neden olmaktadır. Deyimleri anlam bilimsel olarak inceleyen araştırmacılar deyim oluşturan birimlerin deyim anlamına yaptığı etkiyi temel alan bir sınıflandırma yoluna gitmişlerdir. Bu sınıflandırmalarda benzer yapılar için farklı terimler kullanmışlardır.

Deyim incelemelerinde anlamı ön koşul olarak belirleyen araştırmacıardan Nunberg (Akkök Arıca 2008) (Nunberg 1978'den) çalışmasında deyim en az iki sözcükten oluştuğunu kabul etmiştir. Bu

sözcüklerin deyimmin anlamına yaptığı etkiye göre bir sınıflandırma yapmıştır.

Anlamsal olarak bölünemeyen deyimler: Bu grup içindeki deyimleri oluşturan bileşenler, deyimmin anlam boyutuna tek tek etki etmez. Bir başka ifadeyle anlamsal olarak bölünemeyen deyimler sözcüklerin anlamlarından farklı bir anlam boyutuyla deyimmin anlamını oluşturur. Türkçedeki “*tabana kuvvet*” öbeği bu gruba örnek gösterilebilir.

Olağan dışı bölünebilen deyimler: Bu deyimleri oluşturan kelimelerden biri deyimmin anlamı hakkında bize bilgi verir. Olağan dışı bölünebilen deyimlerde deyim bileşenlerinden birinin anlamı, deyim anlamının içinde yer alır. Türkçedeki “*sudan ucuz*” öbeği bu gruba örnek gösterilebilir.

Bölünebilen deyimler: Bölünebilen deyimlerin bileşenleri sözlük anlamlarıyla kullanılır. Deyimin anlamı sözlük anlamlarının bir araya gelmesiyle oluşur

Cacciari vd. (1998: 163), çalışmasında deyimleri opak, şeffaf ve yarı mecazi olarak üçe ayırmıştır. Opak deyimlerde deyimsel anlam ile ögelerin sözlük anlamı arasında fark edilebilir bir ilişki yoktur. Diğer bir deyişle kelimelerin anlamlarından deyimmin anlamına ulaşamaz. Şeffaf deyimlerde kelimelerden bir ya da birkaçı deyim anlamı hakkında ipucu verir. Böylece opak deyimler şeffaf deyimlere göre anlamca daha kapalı bir yapıya sahip olur. Yarı mecazi deyimlerde ise kelimelerin anlamlarından deyim anlamına ulaşmak mümkündür.

Subaşı (1988: 55-61), bu öbeklerin yapısal boyutu yanında anlamsal özelliklerine de dikkat çekmiştir. Deyimleşmeyi bir çeşit anlam aktarımı olarak gören Subaşı, aktarım sırasında deyim bileşenlerinin deyimmin anlamına aynı oranda katkı yapmadığını belirtmiştir. Bu bileşenlerin deyimmin anlamına yaptığı katkıya göre de deyimi üçe ayırmıştır. Subaşı bileşenlerin anlamlarıyla bütünü anlamı arasında herhangi bir bağ bulunmayan “*ağzı süt kokmak*” gibi yapıları birinci dereceden deyimler (tam deyimler) başlığı altında vermiştir. Bileşenlerinin biri veya birkaçının yan anlamıyla kullanıldığı deyimleri ikinci dereceden deyimler (yarı deyimler) olarak adlandıran araştırmacı, eğer tek bir bileşen yan anlamıyla kullanıldıysa bu ögenin genellikle ilk sözcük olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı

Bu tür deyimlerin anlam bilimi açısından değerlendirilmesinde dikkat edilecek nokta, göndergesel anlamlı ögenin yan anlamlı ögeye olan bağlılığıdır. Örneğin adam kılığı deyiminde kılığı ögesi, göndergesel anlam taşıyor olmasına karşın, yan anlamlı adam bağımlı olması nedeniyle, birtakım duruma bağlı anlam bilimi özelliği kazanmakta ve meyve kılığı yapısında olduğundan farklı bir biçimde değerlendirme zorunluluğu göstermektedir.

cümleleriyle ikinci dereceden deyimlerde anlam yükünün yan anlamında kullanılan ilk sözcükte olduğunu ifade etmiştir. Subaşı'nın sınıflandırmasındaki son grubu üçüncü derecen deyimler (deyimsiler) oluşturur. Bu gruptaki deyimlerin bileşenleri yan anlamlarıyla kullanılır ve

deyimın anlamı kelimelerin yan anlamlarının toplamına eşittir. “*Adamına düşmek*”, “*adamdan saymak*” gibi yapıları üçüncü dereceden deyim örnekleri olarak veren yazar deyim öbeğinin en mühim niteliği olan parçaları aşan bütüne ait anlamın, deyimlerde olmadığını belirtmiştir.

5. Sınıflandırma Denemesi

Nunberg (Akkök Arıca 2008) (Nunberg 1978’den), Subaşı (1988), Cacciari vd. (1998) çalışmalarında kelimelerin anlam değişimlerini esas almışlardır ve bu yapıları üç sınıfta incelemişlerdir. Deyimleri anlamsal değişimlerine göre inceleyen Subaşı (1988: 1991)’nın çalışmaları hâlâ önemini korumakla birlikte yazarın; deyim olmayan yapılar arasında gösterdiği “*ant içmek*”, “*hasret kalmak*” gibi öbeklerin kanaatimizce deyim özellikleri göstermesi bizi yeni bir sınıflandırma yapmaya itmiştir.

Çalışmamızda yeni bir deyim sınıflandırması yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde kelimelerin deyimleşme sürecinde geçirdikleri anlam değişimleri, oluşan öbeklerdeki anlamsal kapalılık ve kalıplaşma ön koşul olarak belirlenmiş ve tarafımızdan yeni bir terminoloji oluşturulmuştur. Bu sınıflandırma denemesinde kullandığımız terimler şunlardır:

Deyimlik Yapı: Terim oluşturulurken deyim sözcüğünün üzerine “+*ilk*” eki getirilerek deyim olmaya uygun yapı anlamı oluşturmak hedeflenmiştir. Kalıplaşan, anlam aktarımı ve anlam kapalılığına sahip öbeklerin tamamı deyimlik yapı olarak adlandırılmıştır. Deyimlik yapı ana başlığının altında söz konusu öbekler deyim ve deyimlik yapı olarak iki alt grupta incelenmiştir.

Deyim: Deyimlik yapılar içerisinde anlam kapalılığının üst seviyede olduğu, parçaların anlamından bütünün anlamına ulaşmanın mümkün olmadığı “*çam devirmek*”, “*çizmeyi aşmak*”, “*göğüs geçirmek*”, “*babana rahmet*” gibi öbekler deyim terimiyle adlandırılmıştır.

Deyimce: Büyük Türkçe Sözlük’te “*Eski, yabancı veya diyelek malı olduğu için herkes tarafından bilinmeyen kelime.*” şeklinde tanımlanmıştır. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=91300 [Erişim: 27.03.2019] Çalışmamızda terim deyim sözcüğünün üzerine “+*CA*” eki getirilip benzerlik ilgisi kurularak oluşturulmuştur. Deyimlerde anlam kapalılığı deyimlere göre alt seviyededir.

Deyimlik yapılar, bünyelerinde bulundurdukları sözcüklerin deyimleşme derecelerine göre deyim ve deyimce terimleri kullanılarak sınıflandırılmıştır. Anlam aktarımına girmeden kalıplaşan “*gizli kapaklı*” gibi öbekler sınıflandırma dışında bırakılarak deyimlik yapı olarak kabul edilmemiştir.

Deyimlik yapı en az iki kelimedenden oluşan, anlam aktarımına giren, gramer dizilişi açısından kalıplaşmış, anlatım gücünü arttıran yapılar olarak tanımlanmıştır. Tek sözcüğün gerçek anlamı dışına çıktığı örnekler deyimlik

yapı olarak kabul edilmemiştir. Çünkü bir sözcüğün gerçek anlamı dışında mantık dışı bir anlama kayması deyimleşme değil mecazlaşmadır.

Öbeklerin anlam özelliklerine bağlı olarak sınıflandırıldığı bu çalışmadaki örnek cümleler Hüseyin Nihal Atsız'ın “*Dalkavuklar Gecesi*”, “*Bozkurtların Ölümü*”, “*Bozkurtlar Diriliyor*”, “*Deli Kurt*”, “*Z Vitamini*”, “*Ruh Adam*” romanlarından ve “*Yolların Sonu*” isimli şiir kitabından seçilmiştir. Deyimlik yapıların anlamları TDK'nin genel ağdaki Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden alınmıştır. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri [Erişim: 27.03.2019] Anlam üzerinde değişiklik yapılmışsa belirtilmiştir. Aşağıdaki tabloda kelime gruplarının bağlama bağlı değişimlerine örnekler verilmiştir.

Tablo 1. *Bağlama Bağlı Değişime İlişkin Deyim Örnekleri*

Allah İyiliğini Versin¹ Deyimlik Yapı	Karşısındakine yumuşak, onu kırmayacak şekilde tepki göstermek için söylenen kelime grubu	<i>Satı Kadın, Çakır'a söz yetiştiremeyince: -Allah iyiliğini versin, dedi. Ben görmeyeli iyice laf ebesi olmuşsun (Atsız 2010: 89).</i>
Allah İyiliğini Versin Kalıp Söz	Yaratılan için yaradan yapılan dua.	<i>Sana Allah iyiliğini versin. Hep iyilerle karşılaş.</i>
Başını Ezmek Deyimlik Yapı	Bir daha kötülük edemeyecek duruma getirmek.	<i>Bu engeller Çin kağanı ile Çin çerisinin bu azlıkla o çokluğu yenmek için çokluğun başını ezmek gerek (Atsız 2015a: 381).</i>
Başını Ezmek Sözcük Öbeği	İrfan, derenin kenarında oynarken kurbağanın başını yanlışlıkla ezdi	
Bereket Versin Deyimlik Yapı	1)Para alan kimsenin söylediği iyi dilek sözü. 2) Bir kimsenin bir durumdan hoşnutluğunu anlatan söz.	<i>Dördüncü gün, talimler bitmiş, yedek atlar avla dolmuş olarak Ötüken'e dönüyorlardı; yorgundular. Bereket versin fırtına ve kar dinmişti (Atsız 2015a: 129).</i>
Bereket Versin Kalıp Söz	Merve, tarlada buğday biçen işçiye “Bereket versin!” diye seslendi.	

En az iki kelimenin kalıplaşmasıyla oluşan deyimlik yapılar, deyimleşme derecelerine göre deyim ve deyimce olarak ikiye ayrılır.

Deyim en az iki kelimedenden oluşan bu kelimelerin anlam aktarımına girerek yeni bir anlam boyutuna geçtiği, bileşenlerinden bütününe anlamına ulaşamayan, gramer dizilişi açısından donmuş, anlatım gücünü arttıran öbekler şeklinde tanımlanmıştır. Deyimlerin anlamları bileşenlerinin sözlük

¹ TDK'de bulunmamaktadır.

anlamlarından anlaşılmaz. Çünkü deyimlerde anlam kapalılığı üst seviyededir. Deyim ile deyimce arasındaki en önemli fark da bu anlam kapalılığıdır. “Dize getirmek” gibi yapılarda güçlü bir anlam aktarımı ve anlam kapalılığı olduğu için deyimlere örnek verilebilir.

Nunberg’in (Akkök Arıca 2008) (Nunberg 1978’den), tasnifindeki anlamsal olarak bölünemeyen deyimler, Subaşı’nın (1988), tasnifindeki birinci dereceden deyimler ile Cacciari vd.nin (1998), tasnifindeki opak deyimler sınıflandırmamızda deyim başlığı altında toplanmıştır.

Deyimciler de tıpkı deyimler gibi en az iki sözcükten oluşur ve bileşenleri anlam aktarıma girer. Bu yapılar da gramer dizilişi açısından donmuş, anlatım gücünü arttıran öbeklerdir. Deyim ve deyimcenin farkı bileşenlerinin bu yapıları oluştururken aldıkları görev ve bütünün anlamı hakkında ipucu içerip içermemesiyle ilgilidir. Bir başka deyişle deyimler deyimcelere göre opak, deyimciler deyimlere göre şeffaf yapılardır. Deyimciler iki şekilde oluşur:

1. İlk bileşen gerçek anlamının dışında ve bütünün anlamına hâkim bir durumda olabilir. Bu durumda yapının anlam yükü ilk bileşenin üstündedir. “*Gönülden geçirmek*” öbeğine bakıldığında ilk sözcük, gerçek anlamının dışında yan anlamıyla kullanılıp yapının bütünün anlamında baskın unsurdur. İkinci öge, ilk kelimenin anlamını tamamlar niteliktedir. Deyimcilerin bu başlık altında toplananları Subaşı’nın ikinci dereceden deyimler başlığı altında yer alan öbeklerdir (Subaşı: 1988).
2. Deyimcenin anlamının oluşumunda iki bileşen, sözlük anlamlarından farklı bir anlam kazanır. “*Dünyaya gelmek*” yapısında ögelerin, bütünün anlamı oluşurken hâkim unsur olma özelliği yoktur. İki bileşenin bir araya gelmesiyle öbek yeni bir anlam kazanır. Deyimcenin bu grubuyla deyim farkı ise deyim opak deyimcenin şeffaf bir yapıda olmasıdır. “*Borusu ötmek*” opak bir yapıda olması sebebiyle deyim, “*dünyaya gelmek*” ise şeffaf bir yapıda olduğu için deyimcedir. Deyimcilerin bu başlık altında toplananları Subaşı’nın üçüncü dereceden deyimler başlığı altında gösterdiği ya da araştırmacının deyim olarak kabul etmeyip bizim ise deyimlik yapı olarak kabul ettiğimiz öbeklerden oluşmaktadır.

Nunberg’in tasnifindeki olağan dışı bölünebilen deyimler ve bölünebilen deyimler ile Cacciari ve Levorato’nun tasnifindeki şeffaf deyimler sınıflandırmamızda deyimce başlığı altında toplanmıştır.

Tablo 2. *Deyimlik Yapı Örnekleri*

Ağzı Açık Kalmak Deyim	Şaşırarak.	<i>Çalığın ağzı açık kaldı. Çinliler de şaşmışlardı (Atsız 2015a: 113).</i>
Ağzı Kilitlenmek Deyimce	Konuşmaz duruma gelmek.	<i>En önde kurt başlı al sancak dalgalanıyor, arkasında Gök türk</i>

		<i>devletini diriltmeğe kalkan kahramanlar geliyordu. Kaşlar çatılmış, ağzlar kililenmiş uçuyorlar, koyu kumral uzun saçları dalgalanırken kartal bakışlarıyla ileriye bakıyorlardı (Atsız 2015a: 483).</i>
Can Atmak Deyim	Şiddetle arzu etmek, çok istemek.	<i>Ben cephede geberirken, geride vatan / Aşkı ile bin belâlı işe can atan /Anam, babam, karım, kızım eziliyorken / Dağlar kadar yük altında ... Gel, cevap ver, sen (Atsız 2015d: 15-16).</i>
Can Çekişmek² Deyimce	1) Ölmek üzere bulunmak. 2) Sona ermek, tükenmek, bitmek.	<i>Zavallı Üç Oğul alta düşmüştü. Âdeta can çekişiyordu (Atsız 2015a: 150).</i>
Deliliği Tutmak Deyimce	Delice davranmak.	<i>Birden deliliği tutarak ayağa fırladı. Oba beğinin oğlu ile hesaplaşmak için pınara doğru yürüdü (Atsız 2015b: 116).</i>
Deliye Dönmek Deyim	1) Çok sevinmek. 2) Çok üzülme 3) Çok kızmak.	<i>Murad'a Deli Kurt denilmesinin sebebi at sevgisindeki aşırılığı idi. Ata bindi mi deliye döner, tehlikeli sürüşler yapardı (Atsız 2015b: 36).</i>
Diz Çökmek³ Deyimce	1) Dizlerini yere koyarak oturmak. 2) Dize gelmek.	<i>Yasavul diz çöküp kulağını çadıra dayadı (Atsız 2015a: 84).</i>
Dize Getirmek Deyim	Kendisine karşı geleni yenerek buyruğuna uyacak duruma getirmek.	<i>İnsanı dize getiren gözleri ve gönüllere işleyen sesiyle Gökçen Tanrı'nın büyüklüğüne ve en büyük tanıktı (Atsız 2015b: 173).</i>
Düşüp Kalkmak Deyim	1) Erkek kadınla veya kadın erkekle yasa ve töre dışı yakın ilişki 2) Biriyle çok yakın arkadaşlık etmek.	<i>Çinlilerle biraz daha çok düşüp kalkarak Çinceyi öğrenmesi için ona Siganfu sokaklarında dolaşmayı öğütlemişti (Atsız 2015a: 355).</i>
Ekip Biçmek Deyimce	Tarım yapmak.	<i>Çinliler kendilerine toprak vererek ekip biçmelerini söylemişlerdi (Atsız 2015a: 333).</i>
El Basmak Deyim	Kutsal bir şey üzerine el koyarak yemin etmek.	<i>Anasının yanında yere oturdu. Bıçağın çekerek yere bıraktı. Üzerine el bastı (Atsız 2015a: 437).</i>
El Çırpma Deyimce	1) Alkışlamak, tempo tutmak. 2) Birini çağırma için ellerini birbirine vurma.	<i>Çakır el çırptı. Güreş bitmiş, Deli Kurt kazanmıştı (Atsız 2015b: 68).</i>

² Öbeğin verilen ilk anlamı deyimce ikinci anlamı ise deyimdir.

³ Öbeğin ikinci anlamı deyimce değil deyimdir.

Gel Zaman Git Zaman Deyimce	Aradan oldukça uzun bir zaman geçtikten sonra anlamında kullanılan bir söz.	<i>Gel zaman git zaman Gökçen Kız'ın babası öldü (Atsız 2015b: 100).</i>
Gücüne Gitmek Deyim	Gönlü kırılmak, onuruna dokunmak.	<i>Kurmay başkanının ve binbaşının yanında bir yüzbaşından saygısızlık görmek gücüne gitmişti (Atsız 2015c: 44).</i>
Güç Gelmek Deyimce	Bir şeyin yapılmasında zorluk ve sıkıntı ile karşılaşmak.	<i>Savaş alanında bir Türk beği öldürmek Çinlilere güç gelir (Atsız 2015a: 79).</i>
Göze Çarpmak Deyimce	Dikkati üzerine çekmek.	<i>Genç hocalarının omuzlarına dökülen saçlarındaki ak teller göze çarpacak kadar çoğalmıştı (Atsız 2015c: 56).</i>
Göze Girmek Deyim	Davranış ve yetenekleriyle ilgi ve önem kazanmak.	<i>Aferin! İkiniz de gözüme girdiniz. Şimdi Nazım'ım sen ne yapacaksın (Atsız 2010: 114).</i>
Gözü Olmak Deyim	Bir şeyi ele geçirmek isteği beslemek.	<i>Yürük kızının da onda gözü varmış ama iyi yürekli olduğundan, sultan üzülmesin diye kabul etmemiş (Atsız 2015b: 64).</i>
Hesabını Görmek⁴ Deyim	Cezalandırmak.	<i>Ben de seni Osmanlı sanmıştı. Meğer Karamanlı imişsin! Önce şunun işini bitireyim. Sonra senin de hesabını görürüm (Atsız 2015b: 121).</i>
Hesap Görmek Deyimce	Alacakla vereceği karşılaştırıp ödeşmek.	<i>Sana karşı haykıranı, mecbursun, dinle; / Bugün hesap göreceğiz artık seninle (Atsız 2015d: 15).</i>
Sineye Çekmek Deyim	Kötü bir davranış, söz veya olaya ister istemez katlanmak.	<i>Bir hastayı kırmaktan çekinerek bu alayı da sineye çekti (Atsız 2015c: 67).</i>

⁴ TDK öbeği “1) alacağını verip ilişiğini kesmek; 2) cezalandırmak; 3) ücretini ödemek” şeklinde açıklamıştır. Görüşümüze göre verilen anlamlardan ikicisi sözcüğün deyim anlamı bir ve üçüncü anlamı ise deyimce anlamıdır.

Sorguya Çekmek Deyimce	Bir suçla ilgili olarak soru sorup cevap istemek.	<i>Çakar, birkaç defa onun kim olduğunu anlamak için sorguya çekip soyunu sopunu sormuş, İlyas her seferinde başka türlü anlatmıştı (Atsız 2015b: 69).</i>
Kafa Tutmak Deyim	Boyun eğmemek, karşı gelmek, diklenmek.	<i>Yakovos Hazretlerine kafa tutan şu öğrencileri yargılayın (Atsız 2010: 113).</i>
Kafa Yormak Deyimce	Bir iş, bir konu üzerinde çokça düşünmek.	<i>Deminden beri Üç Oğul üzerinde kafa yoran Böğü Alp, günlerdir içini kemiren şüpheli Kür Şad'a açmak için yaklaştı (Atsız 2015a: 391).</i>
Kılıç Kuşanmak (Takmak) Deyim	Kılıcı olmak ve onu taşıyacak güce ve yetkiye hak kazanmak.	<i>Bir gün olur, elbette eski beğler dirilir; / Yine kılıç kuşanır tarihteki paşalar. / Yine şanlar alınıp nice canlar verilir, / Yiğit akınımızdan yine dünya şaşalar (Atsız 2015d: 9).</i>
Kılıç Üşürmek Deyimce	Kılıç çekerek saldırmak.	<i>Deli Kurt, birkaç Macarın birden Karaca Paşa'ya kılıç üşürdüklerini görerek seğirtti, kılıcını savurup kendine yol açarak yanına vardı (Atsız 2015b: 231).</i>
İşini Bitirmek Deyim	Öldürmek.	<i>Yere serdikleri Çinlilerden arta kalan sekiz on kişi iki kahramanın işini bitirmeğe uğraşıyorlardı (Atsız 2015a: 152).</i>
İşini Bilmek Deyimce	Nereden, nasıl yararlanacağını bilmek, çıkarımı bilmek.	<i>İşini o kadar biliyordu ki bir akında çıplak denilecek bir halde tutsak olup Ötüken'e geldiği halde bile birkaç yılda burada zengin olmuştu uğraşıyorlardı (Atsız 2015a: 73).</i>
Kulağına Küpe Olmak (Etmek) Deyim	Başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak.	<i>Vezir hazretleri! Benim soframdan kalkmayanları ben işte böyle kaldırıyorum. Bu senin kulağına küpe olsun uğraşıyorlardı (Atsız 2010: 55).</i>
Kulak Kabartmak Deyimce	Belli etmemeye çalışarak dinlemek.	<i>Bir gece çadırında yatar ve her gece yaptığı gibi uyumadan önce Ay Hanım'ı düşünürken dışarıdaki bir konuşmaya kulak kabarttı uğraşıyorlardı (Atsız 2015a: 523).</i>
Kulaklarını Dikmek Deyim	Hayvan dikkat kesilmek.	<i>Kendi atı, kulaklarını dikmiş, ön ayağıyla yeri eşiyordu (Atsız 2015b: 154).</i>
Meydan Okumak	Korkmadığını,	<i>Selim Pusat bu sözlerde kendisine bir</i>

Deyim	çekinmediğini açıkça bildirmek, kavga veya yarışmaya çağırarak.	<i>meydan okuma</i> olduğunu vehmetti (Atsız 2015c: 111).
Meydan Bırakmamak Deyim	Fırsat vermemek.	<i>Onun manevralarına meydan bırakmadan, akşama kadar kesin bir sonuç almalydı</i> (Atsız 2015b: 199).
Meydana Çıkmak Deyimce	1) Ortaya çıkmak, görünmek. 2) Belli olmak. 3) Yetişmek, büyüme.	<i>Ey vatan! / Güzel Turan! / Sana feda biz varız. / Düşman oğlu meydana çık! / Kahramanlık kimde ise anlarınız</i> (Atsız 2015c: 59).
Soluğu (Bir Yerde) Almak Deyim	Bir yere hemen gitmek veya sığınmak.	<i>Deli Kurt, ilk karşılaştığı dervişin büyük bir hınçla ve 'Baba Resulullah !' diye bağırarak kendisine savurduğu topuzu kılıcı ile çelip düşürdüktan sonra sert bir dürtüşle onu göğsünün ortasından yaralayıp atından aşağı yuvarladı, aynı zamanda başka bir derviş tarafından yaralanan kendi atının çökmesiyle soluğu toprakta aldı</i> (Atsız 2015b: 57).
Soluğu Kesilmek (Tutulmak)⁵ Deyimce	1) Soluk almaz duruma gelmek. 2) mec. Aşırı heyecanlanmak. 3) mec. Gücü tükenmek.	<i>Çadırın içinde Sançar'ı koştur. Hem sen ısınırsın, hem de o katılıp soluğu kesilmeden kurtulur. Çabuk davran</i> (Atsız 2015a: 287).
Suya Düşmek Deyim	Gerçekleşme olasılığı kalmamak.	<i>Türk türesinde evli kadına ilişmek ölümle biter. Biter ama artık türe de suya düştü</i> (Atsız 2015a: 80).
Şehit Düşmek (Olmak) Deyimce	Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek.	<i>Büyük oğlu Niğbolu savaşında, kocası da Ankara Savaşında şehit olmuşlardı</i> (Atsız 2015b: 10).
Toprağa Düşmek Deyim	Ölüp gömülmek.	<i>Selçik bitkin, kan içinde, gücü kesilmiş olarak toprağa düşerken aklına yurttaki oğlu geldi</i> (Atsız 2015a: 315).
Yüreğine Su Serpmek Deyim	Bir kimseyi kaygı sebebinin ortadan kalkmasıyla veya yeniden umut verecek bir haberle ferahlatmak.	<i>Batıp ortalığı karanlığa bıraktıktan sonradır ki bu korkunç ve coşmuş insanların gönüllerine biraz su serpildi</i> (Atsız 2015a: 290).

⁵ Öbeğin verilen birinci anlamı deyimce diğer anlamları ise deyimdir.

**Yüreğine Doğmak⁶
Deyimce**

İçine doğmak.

*Daha çok bana alışmıştı ama bunun sahici ana olduğu, bir daha buluşmamak üzere ayrılacağı galiba küçük **yüreğine doğmuştu** (Atsız 2015b: 32).*

Tablo 2’de ilk örneğe baktığımızda “ağız”, “açık” ve “kalmak” sözcüklerinin sözlük anlamlarından öbeğin anlamı olan şaşırma anlamını çıkarmak mümkün değildir. Bileşenlerin anlamlarından bütünü anlamına ulaşamadığı için ilk yapı deyimcedir. Ancak “ağzı kilitlenmek” yapısına bakılırsa öbeğin anlamının ağız kelimesinin konuşma organı olması dolayısıyla ipucu içerdiği görülmektedir. Bu nedenle ikinci yapı deyimcedir. Benzer durumlara aşağıdaki örneklerde de karşılaşılmaktadır.

“Deliliği tutmak” öbeğinin anlamı TDK’de “delice davranmak” olarak verilmiştir. Anlamın öbekte geçen ilk kelimeyle açıklanmıştır. Bu durum öbek anlamı ile bileşenlerden birinin sözlük anlamı arasındaki ilişkiyi gösterdiği için bu öbek deyimce olarak kabul edilmiştir. “Deliyeye dönmek” yapısı incelendiğinde deliyeye yaraşır davranışın sevinmek mi, üzülme mi ya da kızmak mı olduğu net değildir. Bu nedenle “deliyeye dönmek” deyimlik yapısı deyim olarak kabul edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada deyim tanımları ele alınıp tanımlardaki farklılıklar deyimde sözcük sınırı ve deyimini oluşturan sözcüklerdeki anlam değişimi başlıkları altında incelenmiştir. Ardından terminoloji oluşturularak bu yapılar hakkında yeni bir sınıflandırma denemesi yapılmıştır. Kalıplaşmanın ve anlam aktarımına girmenin ön koşulu olduğu yapılar deyimlik yapı terimi ile isimlendirilmiştir. Deyimlik yapılar anlam kapalılığı düzeyine göre deyim ve deyimce olarak iki alt başlıkta incelenmiştir. Deyimleşme süreci durağan olmadığından deyim ve deyimceler arasında geçişlerin yaşanabileceği belirlenmiştir.

Kaynakça

- AKKÖK ARICA, Elif (2008). *Yabancı Dilde İmgesel Anlamli Dil Öğelerinin Öğretimi*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- AKSAN, Doğan (1999). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- AKSAN, Doğan (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim (1,2,3 ciltler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKSOY, Ömer Asım (1953). “Atasözleri ve Deyimler Hakkında III”. *Türk Dili* 16: 205-208. Aksoy, Ömer Asım (1988). “Atasözleri, Deyimler”. *TDAY Belleten* 1962 217: 131-166.

⁶ TDK’de yüreğine doğmak yok kalbe(kalbine) doğmak içine doğmak şeklinde açıklanmıştır.

- AKSOY, Ömer Asım (1984). “tek sözcüklü deyim var mı?” *Çağdaş Eleştiri* 10: 4-6.
- AKTUNÇ, Hulki (2019). *Büyük Argo Sözlüğü (Tanımlarıyla)*. İstanbul Yapı Kredi Yayınları.
- AKYALÇIN, Necmi (2011). “Türkçe Deyimler Sözlüklerine Alınmış, Deyim Olmayan Kimi Söz Öbeklerine İlişkin Bir Değerlendirme”. *Folklor/edebiyat* 68:121-142.
- AKYALÇIN, Necmi (2012). *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Türk Dil Kurumu. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (Erişim Tarihi: 27.03.2019).
- ATSIZ, H. Nihal (2010). *Dalkavuklar Gecesi – Z Vitamini*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ATSIZ, H. Nihal (2015a). *Bozkurtlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ATSIZ, H. Nihal (2015b). *Deli Kurt*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ATSIZ, H. Nihal (2015c). *Ruh Adam*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ATSIZ, H. Nihal (2015d). *Yolların Sonu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BİRAY, Nergis (2005). “Kırgız Türkçesinde Deyimler ve Deyimlerin Sınıflandırılması Üzerine”. Ed. Gürer Gülsevin, Metin Arıkan. *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*. İzmir: 121-134.
- BOLULU, Osman (1998). “Deyimler – Deyimleyemeyenler”. *Türk Dili* 64:16-18.
- Büyük Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=91300 (Erişim Tarihi: 27.03.2019).
- CACCIARÌ, Cristina ve LEVORATO, Maria Chiara (1998). “The Effect of Semantic Analyzability of Idioms in Metalinguistic Tasks”. *Metaphor and Symbol* 13(3): 159-177.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (1994). *Deyimlerimiz*. İstanbul: Özgül Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1970). *türk argo sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- GÖKDAYI, Hürriyet (2008). “Türkçede Kalıp Sözler”. *bilig* 44: 89-110.
- GÖKDAYI, Hürriyet (2015). *Türkçede Kalıp Sözler*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1982). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1988). “Kelime grupları ve kuralları”. *TDAY Belleten* 1963 11: 203-244.
- PARLATIR, İsmail (2008). *Deyimler*. Ankara: Yargı Yayınevi.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

SİNAN, Ahmet Turan (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*. İstanbul: Kesit Yayınları

SİNAN, Ahmet Turan (2016). *Deyimlerin Kısa Hikayeleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

SUBAŞI UZUN, Leyla (1991). “Deyimleşme ve Deyimleşme Dereceleri”. *Dilbilim Araştırmaları 2*: 29-39.

SUBAŞI, Leyla (1988). *Dilbilimi Açısından Deyim Kavramı ve Türkiye Türkçesindeki Örneklerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

YÜCEOL ÖZEZEN, Muna (2001). “Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz”. *Türk Dili* 600: 869-879.